

Mieczysław Jałowiecki

Impērijas nomalē

Atmiņas atlasījis un sakārtojis
Michał Jałowiecki

Varšava 2021

Jafas kapsētā starp poļu kapiem no Otrā pasaules kara atrodas kapakmens ar dīvainu epitāfiju

Šeit guļ Jalovecku kņaziene Jadviga, pēc pirmās laulības uzvārdā Žukovska, otrās – Lipkovska, dzimusi 1875. g. Rostovā pie Donas, mirusi 1951. g. 26. decembrī. Par savu varonību Varšavas sacelšanās laikā apbalvota ar Drošsirdīgo krustu.

[...] Kāpēc [...] līdz savai nāvei palika Izraēlā?
Un kas ir Jalovecku kņazi?

[Edward Nejman (Edvards Neimans) "Jafā atrastais manuskripts", laikraksts "Politika", Varšava, 1992. gada 18. aprīlis]

Nezināmā vīra [Staņislava Vitkeviča?]
(Stanisław Witkiewicz) portrets
Jalovecku muižā Silgudišķēs
fotogrāfija, ap 1910. g.

Prologs

Kas ir Jalovecku kņazi?

Savu vectēvu pirmo reizi sastapu 1957. gadā, vienā no Londonas stacijām. Viņš man šķita ļoti vecs, sauss un atturīgs. Stāvēja atbalstījies uz spieķa, nekustīgs, atsvešināts un ar nicinošu izteiksmi sejā.

Galvā tam bija skotu berete, pēc kā to atpazīnu.

Vienaldzīgi kā tāds vecs indiešu vadonis viņš norobežojās no tam svešā pūļa, kas pameta peronu.

Viņš nomērīja mani ar skatienu, kam trūka simpātijas.

Es pielāgojos spēlei. Mēs jutāmies sveši, bijām pilni ar savstarpējiem aizspriedumiem. Viņš man bija zudis cilvēks, bet es viņam kaut kas nezināms.

Biju ieradies no valsts, kuru viņš uzskatīja par komunistisku, un šo sistēmu necieta. Tomēr savā naidā man šķita bezspēcīgs. Nepievērsu vērību viņa vārdiem, tāpat kā viņš nesaprata, ka mana dzīve noritēja šajā valstī un man nebija citas izvēles. Viņu neinteresēja mani plāni, bet mani – viņa atmiņas.

Šķiet, ka mana parādīšanās iztraucēja viņa mieru, bet man tikšanās ar viņu bija vairāk pienākums. Mūs šķira laiks, pagātne un viņa

nākotnes trūkums. Dzīves pieredze un noteikumi, ko varēja man nodot, man šķita nevērtīgi.

Mūs tikai vienoja kopīgs uzvārds, pie tam viņš papildus parakstījās Perejaslavskis. Kā stāsta vecās hronikas un "Krievijas bajāru atlasa grāmata", kņazu Jalovecku sentēvs – dalienu kņazs Mihails Davidovičs Perejaslavskis bija lielā valdnieka Rurika pēcnācējs. Viņa mazmazdēls, pārņemot valdīšanā Jalovecku īpašumus Volīnijas kņazistē, sāka saukties par Perejaslavski-Jalovecki.

Es ar tādu uzvārdu piecdesmito gadu pirmajā pusē netiktu uzņemts augstskolā.

Tomēr viņš bija mana tēva tēvs. Savukārt mans tēvs bija cilvēks, ko gandrīz nemaz neatcerējos. Cilvēks, kas vienkārši gāja bojā kara laikā, tāpat kā krita tēvi vienai trešdaļai manu skolasbiedru.

Viņam es biju viņa dēla dēls. Tomēr viņš nebija pats gādīgākais tēvs. Otrreiz apprecoties, savu bērnu audzināšanu viņš uzticēja angļu guvernantei.

Starp mums nebija nepārtrauktības. Viņš jau sen bija samierinājies ar dēla zaudēšanu, un es biju pārāk mazs, lai izjustu tēva zaudējumu. Viņš karu pavadīja Anglijā, bet es šeit no Polijas ierados brīvdienās un pie tam – ne pie viņa.

Mūs vienoja tikai šis kopīgais uzvārds, kam viņš piešķīra pārāk lielu nozīmi, bet man tas bija vairāk problemātisks. Tas piespieda mani tā rakstīt savu dzīves gājumu, lai iekļautos strādājošās inteliģences grupā. Toreiz Polijas Tautas Republikā tas bija ļoti svarīgi, ja kādam bija kādi nākotnes centieni.

Liekas, ka tās dažas tikšanās ar mani viņam vairāk raisīja nepatīkšanu. Tās dažas pieklājības vizītes, bez jebkāda dziļāka kontakta un saprašanās, ļoti izcēla viņa vientulību angļu aprūpes namā.

Pieticīgajā istabā pie viņa gultas atradu 1916. gada Pēterburgas telefona grāmatu. Laikam vakaros tajā lasīja savu paziņu un radnieku adreses. Cik ļoti izolētam Kentas grāfistes veco ļaužu namā viņam vajadzēja justies starp pensionētajiem Indijas virsniekiem, to sievietēm vai atraitnēm.

Viņš mēģināja mani ieinteresēt mūsu ģimenes vēsturē, kuras mēr-instruments bija ne tikai pagodinājumi, bet arī Lietuvā, Ukrainā un Krievijā atstātie īpašumi. Manā skatījumā tie tomēr atradās Padomju Savienības republikās, valstī, kurā nevarēja gaidīt jebkādas izmaiņas. Tāpat kā Pēterburga man neatgriezeniski bija Ļeņingrada, tā viņam

Padomju Savienība palika Padomju Krievija, kas līdz šim brīdim noturējās tikai pateicoties pēdējā kara konjunktūrai un kurai būtu jākrīt.

Vectēvs mani kaitināja ar saviem anahronismiem un es tracināju viņu ar savu pašpārliecību un tolerances trūkumu. Tajā laikā negribēju būt viņa pagātnes apgrūtināts. Ticēju, ka tādi kā viņš ir “izmesti vēstures miskastē”.

Viņš izjuta manu nostāju. Uz atvadām iedeva man sava tēva vēstuli, ko tas bija rakstījis viņam pirms Pirmā pasaules kara jeb gadsimta nogalē. Viņam šai vēstulei bija daudz jānozīmē, ja to saglabājis, neskatoties uz tik daudzām bēgšanām. Paskatījās uz mani lūdzošām acīm, lai pieņemtu šo dāvanu, un, to man sniedzot, apraudājās. It kā atvainojoties, ka neko vairāk man nevar dot.

Tas ilga tikai mirkli, bet šis mirklis izlēma par labu tam, ka vēstuli paņēmu sev līdzī uz Poliju, rūpīgi to slēpjot no muitniekiem. Neskatoties uz “Oktobra” izmaiņām, tolaik Polijas Tautas Republikā nekas daudz nebija mainījies.

Vairākus gadus vēlāk apciemoju savu tanti Montekarlo. Viņa nodeva man sen mirušā vectēva arhīvu. Uzstāja, lai to paņēmu sev līdzī. Viņa baidījās no nāves un satikšanās pēc tās, tāpēc uzstājīgi deva man dokumentus, lai izpildītu sava tēva gribu. Īpašuma dokumentu nodošanā, kas saskaņā ar vectēva gribu piederēja arī man, tomēr bija nosvērtāka.

Arhīvs ietilpa vecā, smagā lādē. Man nebija lielas vēlmes to ņemt līdzī uz Beļgradu, kur tolaik dzīvoju. Dienvidslāvijā jau sākās karš, un manas pastāvīgās mājas bija pārāk tālu – Austrālijā.

Skatoties uz lādi, atcerējos man pirms gadiem iedoto vēstuli. Redzēju lūdzošo vectēva skatienu un tās dažas asaras, par kurām kauņējās.

Paņēmu lādi sev līdzī. Tajā bija ne tikai ģimenes dokumenti, bet arī daži desmiti sējumu ar vectēva memuāriem, kurus rakstot bija mazinājis savu vientulību Anglijā.

Kad beidzot saņēmos vectēva memuāru lasīšanai, Neatkarīgo Valstu Sadraudzība vairs neeksistēja. Neatkarīgo Valstu Sadraudzība neklūva par *Commonwealth*. Krievija grima haosā un Ļeņingrada no jauna tika saukta par Pēterburgu. Sāku lasīt uzmanīgi.

Vai tikai jaunībā neesmu bijis pārāk pašpārliecināts?

Par to, ka vectēvam bijusi taisnība, pats pārliecinājos, pusgadu strādājot Ukrainā. Tikai tur pirmo reizi sapratu, cik ļoti bolševiki

krievus ir ģenētiski iznīcinājuši. Tie vairs nav nespējīgi radīt spējīgus vadītājus, kas varētu izglābt valsti no bankrota.

Bijusī nomenklatūra, atbrīvota no ļeņinskās partijas līdzāsapa-
stāvēšanas noteikumu spiediena, bezkaunīgā veidā un bez mēra sāka
iedzīvoties, dažu gadu laikā izzogot visas tautas materiālos resursus
un vienlaicīgi nievājot šo tautu.

Aiz nepatikas pret šiem “jaunajiem krieviem” es nolēmu izdot me-
muārus¹, lai pasvītrotu, ka viņi nekad neaizvietos augstāko sabiedrību,
kuru viņu vecvecāki, vecāki vai viņi paši iznīcināja.

Kā ievadvārdus izvēlējos pieminēto vecvectēva vēstuli, jo tā pa-
rāda ne tikai stabilitātes un kārtības atmosfēru, bet arī apspļaudīto
pomeščiku (muižkungu) pienākuma sajūtu pret savu zemi un saviem
noteikumiem, ko bezjēdzīgi mēģina kopēt tagadējie jaunbagātnieki,
kas pār to liķiem tikuši pie savām privilēģijām.

Vēstuli bija rakstījis vecs Kara inženieru korpusa ģenerālis.

Darba nogurdināts ģenerālis izlēma atteikties no publiskās dzī-
ves un plānoja nodot daļu savu pienākumu dēlam.

Ģenerālis bija daudz sasniedzis. Bija deputāts Valsts domē, galve-
nais tehniskais cara ceļojumu inspektors, būvējis Rostovas–Vladikau-
kāzas un Libavas–Romnu dzelzceļa līnijas, kā arī Šaursliežu dzelzceļa
biedrības īpašnieks, līdzīpašnieks un direktors vienam no lielākajiem
metallurģijas uzņēmumiem Krievijas Impērijā – Krievijas-Belģijas me-
tallurģijas biedrībai.

Tomēr ģenerāļa lielākā aizraušanās bija pēc 1863. gada konfiskā-
cijas izpirktais dzimtas īpašums, kam ģenerālis veltīja visu savu nau-
du un mīlestību.

Pēterburgā, 1913. gada 14. janvārī

Mans dārgais dēls!

*Ņemot vērā nogurumu un morālās vajadzības, jau vairākus ga-
dus esmu ļāvis lēnam nobriest domai atbrīvoties no nebeidzamā reāla
darba saistībām un pārņemt domas abstrakcijas un objektivisma sfērā.
Visu dzīvi šī pasaule man nebija sveša un varbūt tāpēc manā darbā*

1 Šajā izdevumā ar vienu nosaukumu “Impērijas nomalē” ir iekļauti tikai prologs un pirmā
atmiņu daļa.

vienmēr virsroku pār sava materiālā labuma iegūšanu ņēma sabiedrības vajadzību ideja. Idejas vārdā pēc akadēmijas beigšanas nometu uniformu un kļuva par strādnieku fabrikā, idejas vārdā vadīju Aleksandra fabriku, kas manā vadīšanas laikā kļuva par inteliģentu tehniskā darba vidi un radīja veselu virkni izcilu cilvēku, idejas vārdā radīju šaursliežu dzelzceļu un ar to apgādāju zināmu daļu mūsu valsts. Idejas vārdā ieguvu Silgudišķes², lai Jūs, mani bērni, izaugtu valstī un būtu cienījami tās iedzīvotāji. Daudz ko dzīvē darīju idejas vārdā. Daudziem cilvēkiem pavēru jaunus ceļus un daudzus sūri grūti nopelnītos grošus izdevu... Darīju to klusi, bez popularitātes, bet tās idejas vārdā, kas mani virzīja!

Neskatoties uz šo manu idejiskumu jeb dīvainību, neskatoties uz to, ka dzīves arēnā ierados bez groša pie dvēseles un atbalsta no augšas, man nekad nav trūkuši līdzekļi ģimenes vajadzībām, Jūsu audzināšanai un teikšu arī ģimenes dzīvei tādos apstākļos, kādus nedaudzi var sev atļauties. Ņemot vērā vēl, ka nekad neesmu gājis uz kompromisu ar sirdsapziņu, ka neapkaunoju savas rokas ar kādu aizdomīgu ienākumu, varu ar pilnu lepnumu tagad teikt, ka mans darbs ir bijis produktīvs!

Varbūt šķietami biju pret cilvēkiem un Jums, mani bērni, pārāk apvaldīts, kas dažreiz varēja, Jūsprāt, izsaukt nepamatotu aizdomīgumu par manas nākotnes iecerēm, bet tam par iemeslu kalpoja manas bērnības apstākļi, kas man kopš desmit gadu vecuma likuši pašam bruģēt savas dzīves ceļu un tikt ar visu galā. Ar šo slikto mana rakstura pusi, noslēgšanos sevī, iespējams visvairāk grēkoju Jūsu mātes priekšā, kuru vienmēr ļoti mīlēju, bet, neskatoties uz to, daudzas reizes nemācēju vai nespēju Viņas priekšā atklāties un padalīties ar savām domām, kas man pašam nestu morālu atvieglojumu pret neparasto inteliģenci, labo sirdi un kristāla tīrajiem ētikas motīviem viņas dvēselē. Iespējams, ka arī mūsu dzīves apstākļi, gandrīz daļējā nošķirtībā dēļ Mātes un Jūsu braucieniem uz laukiem vai veselības dēļ uz ārzemēm, kad man vajadzēja palikt postenī, veicināja manas iekšējās pasaules vientulību.

Pārdomājot tagad, no kurienes Tevī radusies sāpīga neuzticība un rūgtums pret mums, nāku pie slēdziena, ka tas cēlonis slēpjas tajā,

it kā noslēpumainajā, manas iekšējās pasaules grāmatā, kas Tev šķiet aizslēgta ar atslēgām un modina visnepareizākās aizdomas; kad pagaidām šajā grāmatā Tev nekādu nepatīkamu lapu ne tikai nav, bet tā apkampj Tevi no visas mīloša Tēva sirds. To pašu varu pateikt par visnozīmīgāko un vislabāko Jūsu māti.

Līdz visa galīgai likvidācijai šobrīd pilnībā nevaru atvērt savu grāmatu Jūsu priekšā, jo pats vēl nezinu, ko parādīs gala bilance, bet, pašlaik lēnām uzsākot likvidāciju, atveru Tev pirmo nākošās bilances aktīvu lapu, kurā skaidri ierakstu Silgudišķes ar Pavīžinti, Ažuprūdi, Pagaloni un Kuktišķēm neatdalāmi kā viena materiālā vērtība un vienlaicīgi nenosakāma morālā vērtība, kas ir tikusi iegūta par mani vissvētāko ideju cenu, nesaraujami saistītas ar manu iekšējo dvēseles pasauli, kas apņēma visu pasauli un aizsniedzas līdz pat eksistences miglainajai abstrakcijai.

Par šo vērtību mantinieku ar manu un Jūsu mātes gribu ir jākļūst Tev, kā mūsu vienīgajam, mīlētajam dēlam, jo abām Tavām māsām pēc izešanas pie vīra ir savas ligzdas un mēs jūtam tikai morālo pienākumu būt tām par palīdzību un nest viņu ligzdās garīgo vienotību ar Silgudišķēm...

Ticu, ka tā vienotība būs viegli sasniedzama, jo esi sev par dzīves biedri izvēlējis personu, kas mūsu sirdīm kļuvusi tik tuva kā vismīlētākā mūsu meita, un tāpēc lūdzu, lai šo vēstuli Tu un Jule izlasītu kopā, un lai neviens iedomu mākonis nenodala mūsu sirdis.

Īstenībā mēs ar Māti Jūs patiesi mīlam un no visas sirds Jums uzticīgi esam, bet kādas viedokļu dažādības sabiedrības jautājumos ir tik dabiskas, ka nevar kļūt par iemeslu kādām bažām, kaut mērķis attaisno līdzekļus, kas izriet no patiesiem cēloņiem, jo dzīves pamatmērķis mums vienmēr vienots būs – tautas un valsts labums!

Kas attiecas uz noskaņojumu un temperamentu atšķirībām, tad tās turpinās neietekmēt mūsu savstarpējo attiecību sirsnību un atklātību, jo katrs no mums dzīvos savas muižas dzīvi, neierobežojot visu pārējo uzvedību.

Tātad, mans Dārgais, izejot no visa iepriekš rakstītā un ņemot vērā, ka Silgudišķēm ar visām muižas ēkām kādreiz jābūt Tavām, uzsāku likvidācijas pirmos darbus pagājušajā gadā, pārnēsot uz Tevi manas tiesības piedalīties Valsts padomes vēlēšanās un uzstāties mana cenza ietvaros sabiedrības jautājumos. Bet tagad vēlos Tev atdot Kuktišķes un Pagaloni, lai Tu tur saimniekotu pilnīgi pastāvīgi, atstājot

sev tikai aprūpi pār mežiem un tiesības pastaigāties, kā arī izmantot zāles Pagalones namā.

Nodokļus un bankas maksājumus es turpināšu maksāt, kā esmu maksājis līdz šim. Vēlos arī Kuktišķēs un Pagalonē nostādīt ar mežu atlikušās tukšās vietas. Tātad atdodu Tev Kuktišķes un Pagaloni redzami labākā stāvoklī, nekā tos ieguvu, jo visas pļavu teritorijas ir aprīkotas ar kanalizāciju, nolistiem līdumiem un ievērojamā daļā apstātas. Atstāju Tev liellopus, zirgus un visu saimniecības inventāru un vari būt pilnīgi drošs, ka nekādā veidā Tavā saimniecībā neiejaukšos. Saimniekosi uz savu galvu un veidā, kādā Tev patīk, līdz pat zemes izīrēšanai pilnībā vai pa gabaliem, tomēr bez muižas ēku apgrūtināšanas ar parādiem. Kas attiecas uz meža teritorijām, tad tās kā Kuktišķes, tā Pagalone paliek manā pārvaldībā un mežstrādniekus es apmaksāšu.

Tādā veidā Tu saņem Kuktišķes un Pagaloni bez jebkādiem apgrūtinājumiem, bet par to vēlos, lai Tu uzmet aci mežstrādniekiem un manai saimniecībai Silgudišķēs ar Pavīžinti un Ažuprūdi, kas dabīgi izriet, jo ar laiku Tu būsi visu Silgudišķu mantinieks, un kā dēlam un mantiniekam Tev par visu ir jāinteresējas un jābūt man par palīgu, jo man ir arvien grūtāk no Pēterburgas izbraukāt, kā to esmu darījis līdz šim, bet redzu nepieciešamību pēc biežākas un stingrākas Silgudišķu administrācijas darba kontroles.

Es plānoju šķirties no Ņezabitovska, jo Silgudišķēm ar Pavīžinti un Ažuprūdi Ņezabitovskis ir par dārgu un vēl piedevām no viņa nav nekāds administrators. Viņš ir nekārtīgs netīrelis un neorientējas izdevumos.

Ja šī mana vēstule un mans piedāvājums atbilst Tavam viedoklim, tad drīz bez kavēšanās atbildi un tad vienosimies, kad mums aizbraukt uz Silgudišķēm, lai visu nokārtotu. Citā gadījumā es būšu spiests rīkoties tā, kā man ienāks prātā, neraugoties uz neko.

Beidzu šo savu vēstuli ar vislabākajiem nodomiem, sūtu simtiem apskāvienus Jums abiem ar Andžejuku.

Jūsu ļoti mīlošais
Tēvs

Ir vēl viens šīs vēstules aspekts.

Ja ne vācieši, aprakstītā situācija būtu izejas punkts tālākai mūsu ģimenes karjerai.

Mans tēvs, vēstulē pieminētais mazais Andžejuks, trīsdesmit divu gadu vecumā mira vācu koncentrācijas nometnē "Majdanek".

Tadeušs Garčiņskis atmiņās "Cietumnieks Nr. 3873" apraksta viņa nāvi tā:

Kādu dienu slimajiem atļāva paņemt divas segas un tajās ietīties. Veselākie aizgāja kājām, stipri slimākos atveda ar ratiem. Piederēju pie otrās grupas, nevarēju iet. Piebrauca rati ar iejūgtiem kolēģiem zem Mistelberga komandas uzrauga. Mani iemeta. Izrāpos no ķermeņu kaudzes apakšas uz augšu un apsēdos uz kāpņu malas. Pie manām kājām kāds iesāka dziedāt franču kabarē dziesmu... Jaloveckis. Viņam temperatūra bija nokritusies līdz 37 grādiem, bet samaņu tā arī neatguva. Kaut kā viņu apsedzu ar segām. Viņš nesaprata, ka ir apsegts, ka krit sniegs ar lietu. Izkustējāmies. Rati stīga lauka dubļos. Tiem, kas vilka, nebija vēlmes kāpt lielākās pelķēs, diseles stūrēšana nevedās saskanīgi. Kāds izkrita no ratiem, kāds to nolamāja un iemeta atpakaļ.

Mēs braucām puskilometru labu pusstundu. Jaloveckis dziedāja. Atbildēju viņam.

- Atvainojiet, es jūs nepazīstu – teica.*
- Andžēja kungs – paskaidroju – tūlīt jūs ieliks gultā, sasegs, jūs atpūtīsieties un ar jums viss būs labi.*
- "Ah! Atcerējos... Nu jau varu aiziet, bet mēs noteikti tiksimies."*

Tie bija mana tēva pēdējie vārdi.

Bez atmiņām nekas no manas ģimenes mantojuma daudz gadu simtu garumā nav palicis. Dzīvoju Austrālijā, ļoti tālu no dzimtenes.

Tāpēc es veltu šo grāmatu visiem vācu izraidītajiem, atgādinot, ka miljoni poļu un krievu līdz šai dienai ir upuri vācu ekspansijas austrumos.

Michał Jałowiecki (Mihals Jaloveckis)